

Dil Bayramı

II. Meşrutiyet Dönemi bilhassa Türkçü aydınları ile başlatılan Türkçe'nin sadeleştirilmesi isteği, Cumhuriyetin kuruluşuyla devam etmişti. Cumhuriyet Döneminde, Türkçe'ye verilen önemin somut sonuçlarından biri dil bayramıdır. Dil Bayramı, biri resmî olmak üzere iki farklı tarihte kutlanmaktadır.

Atatürk, Türkçe'yi Türk kültürünün en önemli ögesi olarak görmüştür. 1926'da Bakü'deki Birinci Türkoloji Kurultayı'na temsilci göndererek Türk dünyasında ortak dil ve abece konusundaki gelişmeleri yakından izlemiştir. 1928'de Harf Devrimini gerçekleştirdikten sonra Türk dilinin kökeni, gelişimi ve sadeleştirilmesi ile dünya dilleri arasında hak ettiği yeri bulması için çalışmaları yürütmek üzere 12 Temmuz 1932 tarihinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti'ni kurduştur. 26 Eylül 1932'de, İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında toplanan Birinci Türk Dili Kurultayının temel amacı Türkçenin diğer diller karşısında zengin bir dil olduğunun araştırılıp ortaya çıkarılmasıdır. Çok sayıda bilim insanı, gazeteci, yazar, devlet adamı ve sanatçı gibi önemli meslek gruplarının temsilcilerinin katıldığı I. Türk Dili Kurultayının 9 gün süren bütün oturumlarına katılan Atatürk, "tez" adı verilen bildirileri dinlemiş, notlar almış ve oturum aralarında da dil bilimcilerle sohbet etmişti.

Yurt dışından uzmanların da katıldığı Kurultayı, 3000'e yakın dinleyici takip etmişti. Kurultay'da konuşan M. Fuat Köprülü, o günü millî Rönesans olarak tanımlamıştı. "Kurultayımızın ilk toplandığı 26 Eylül tarihini, millî Rönesansımızın bu başlangıcını o küçük zayıf teşebbüslerin daha büyük mikyasta bir devamı değil, birbiriyle ahenktar ve muazzam bir kül teşkil eden Türk inkılâbının en tabîi ve belki en azametli bir neticesidir" demişti.

Son gün Kurultay Başkanı Kazım Özalp, şair ve yazar Halit Fahri Ozansoy'un "bu büyük toplantının Türk dilinin bayramı olması nedeniyle açılış günü olan 26 Eylül'ün Dil Bayramı olarak kutlanmasını teklif ettiğini" bildirmişti. Kurultay üyeleri oy birliği ile bu önergeyi kabul etmişti.

Üçüncü celsede konuşan Besim Atalay, "Beni sevindiren bu büyük bayramı ben de çok büyük milletime kutlularım. Bayram milletimin bayramıdır. Bayram Türk budunun bayramıdır. Artık o kendi diliyle söylenecek sözleri dinleyecek, kendi diliyle yazılacak şeyleri okuyacak, o kendi diliyle söyleyecek ve söyletecek." diyerek dil bayramından duyduğu sevinci ifade eder. O günden sonra 26 Eylül günü, ülkemizde Dil Bayramı olarak kutlanmaktadır.

2001 yılında yapılan Avrupa Diller Yılı toplantısında, 26 Eylül Avrupa Diller Günü olarak kabul edilir. Böylece Avrupa Konseyi'nin 47 üye ülkesinde temsil edilen 800 milyon Avrupalı, her yaşta, okul içinde ve dışında daha fazla dil öğrenmeye teşvik edilir.

Binlerce yıllık Türk tarihinde, Türkçenin korunması ve devlet dili olması için, daha önceki yönetimler tarafından fermanlar yayınlanmış ve halka duyurular yapılmıştır. Bunlar arasında en çok bilinen Karamanoğlu Mehmet Bey'in 13 Mayıs 1277 tarihinde "*Şimden gerü hiç kimesne kapuda ve dîvânda ve mecâlis ve seyrânda Türkî dilinden gayrı dil söylemeyeler.*" şeklinde yazdırdığı söylenen fermandır.

Karamanoğlu Mehmet Bey'in adından bu şekilde ilk bahseden, ünlü tarihçi Fuat Köprülü'dür. 1918'de kaleme aldığı *Türk Edebiyatı'nda İlk Mutasavvıflar* kitabında bu bilgiyi Hayrullah Efendi Tarihinden aldığını söylemektedir. 19. yüzyıl Osmanlı tarihçilerinden Hayrullah Efendi söz konusu tarih kitabında şöyle yazmaktadır:

"Badehu Divan tertip olunup tahrirat ve evamirün cümlesi Lisan-ı Farsî üzere yapıldığından Lisan-ı Türk mahv olmak

derecesine gelmişti. Binaenaleyh Divan'da kıraat olunacak evrakun mecmu Lisan-ı Türkî üzere olup, elsine-i saire ile tekellüm olunması muhkem yasak oldu." (Hayreddin Efendi Tarihi, I, s. 10)

Hayrullah Efendi bu olayın tarihini 10 Zilhicce 676 olarak verir. Ancak bu tarihinin Miladi karşılığı 4 Mayıs 1278'dir. Hayrullah Efendi bu bilgiyi, Yazıcızade Ali'nin Tevarih-i Al-i Selçuk adlı eserine dayandırır. Yazıcızade'nin İbni *Bibi'nin El Evamürü'l Ala'ıye fi'l Umuri'l Ala'ıye* adlı eserinden tercüme ederek eserine aldığı bölümde şöyle yazmaktadır:

"Ve halkı Düzme'nün itaatine davet kıldılar. Ve dahi hükm edüp şehride çağurtdılar ki 'Şimden gerü hiç kimesne kapuda ve divanda ve mecalis ve seyranda Türkî dilinden gayri dil söylemeyeler.' Birkaç gün anun işi bu tarik üzere temşiyet buldı. Karamanoğlu Muhammed Beg çün vezir oldu, buyurdu ki defterleri dahi Türkçe yazalar. Ol zamanda bu Arabî huruf ile Türkçe yazmak adet olmamışdı." (Yazıcızade Ali, Selçuknâme, 403b-404a)

Karamanoğlu Mehmet Bey'in vezirliğini yaptığı Alâeddin Siyavuş, 15 Mayıs 1277 (H. 10 Zilhicce 675) tarihinde Selçuklu tahtına oturmuştu. Törenin ardından divan kurulmuştu. Birincil kaynaklarda "fermandan bahsedildiği, ancak kararı Karamanoğlu Mehmet Bey'in tek başına değil, Konya'da toplanan ve bir çeşit hükümet demek olan Selçuklu Divanının verdiği, zaten Mehmet Bey'in o günlerde henüz vezir olmadığı ve vezaret makamına birkaç gün sonra getirildiği" anlatılmaktadır. Karamanoğlu Mehmet Bey'in, o divanda yer alıp almadığı hakkında net bir bilgi bulunmamasına rağmen, söz konusu kararın alındığı divana katılarak imza atan isimlerden biri olması muhtemeldir.

Bazı araştırmacılar bu bilgilere dayanarak 13 Mayıs tarihinin dil bayramı olarak kutlanamayacağını ve konuya açıklık getirilmesi gerektiğini düşünür. Tarih tam olarak tutmasa da ve Karamanoğlu Mehmet Bey'in bizzat kendisinin yazdırıp gönderdiği bir ferman olmasa da Türkçe'nin devlet yazışmalarında ve halk arasında kullanılması gerektiğini bildiren birçok Selçuklu ve Osmanlı kaynağı mevcuttur.

Bazı devlet kurumları tarafından kutlandığı tespit edilen 13 Mayıs tarihinde Türk Dil Bayramının resmi olarak kutlanması için TBMM'de 15.01.2008 tarihinde bir kanun teklifinde bulunulmuştur. Muhtemelen gerek resmi olarak kutlanan bir dil bayramının var olması gerekse söz konusu fermanın mevcut olmaması nedeniyle teklif komisyonda bekletilmektedir.

Sonuç olarak günümüzde dil bayramının kutlandığı iki tarih mevcuttur. Birincisi 26 Eylül 1932 tarihinde I. Türk Dil Kurultayında alınmış olan kararla kutlanan resmî dil bayramıdır. İkincisi ise Fuat Köprülü'nün 13 Mayıs 1277 tarihli olarak bildirdiği ancak bugün mevcut olmayan bir fermana dayandırılarak yapılan kutlamadır.

Sevim YILMAZ ÖNDER

KAYNAKÇA

BAKIR, Abdullah, **Selçuk-name, İndeksli Tıpkıbasım**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014.

Birinci Türk Dili Kurultayı: Tezler, Müzakere Zabıtları, Devlet Matbaası Yayınları, İstanbul, 1933.

KÖPRÜLÜ, Fuat, **Türk Edebiyatı'nda ilk Mutasavvıflar**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1976.

ÖZDEMİR, Orhan, "Birinci Dil Kurultayı Türk Dili Kurultayı Bildirilerinde Dil ve Egemenlik İlişkisi", **Turkish Studies**, Volume 7/4, Fall 2012, Ankara, s. 2511-2520.

MERÇİL, Erdoğan, "Türkiye Selçuklularının Devrinde Türkçenin Resmi dil olmasını kim kabul etti?" **Bellekten**, Cilt: LXIV, Sayı: 239, 2000, s. 51-57.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/dil-bayrami/?pdf=3693> adresinden erişilmiştir